

nation, it's traditions, customs and wisdom. In every period of it's development Ukrainian national education assimilated all the best achievements of world's culture which are based on love, beauty and justice in all spheres of social life. If we organize national education in the right way, we can raise a mature personality who cares about national identification and personal dignity. In our opinion, this is how national character formed.

Key words: national family education, ethnic processes, family, society.

Стаття надійшла до редакції 31.01.2014 р.

Прийнято до друку 28.03.2014 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Караман О. Л.

УДК 378.091.33-027.22:687.53

О. Л. Казьонова

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРАКТИЧНИХ УМІНЬ
ТА НАВИЧОК У СТУДЕНТІВ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 5.02020702
«ПЕРУКАРСЬКЕ МИСТЕЦТВО ТА ДЕКОРАТИВНА
КОСМЕТИКА»**

Зміни характеру діяльності в індустрії моди пов'язані з новими вимогами, індивідуалізацією соціально-культурних послуг, професійних вимог до рівня освіти фахівців. Існує потреба приведення змісту галузі мистецтва у відповідність із сучасними вимогами. Щороку збільшується чисельність салонів краси, перукарень та інших підприємств, що надають послуги у сфері індустрії моди. Разом з тим, якість цих послуг в багатьох випадках залишається на низькому рівні. Тому сучасне суспільство потребує від фахівців, з одного боку, професійно й компетентно вирішувати відповідні проблеми, з іншого – обумовлює необхідність розробки найефективніших шляхів щодо їх професійно-практичної підготовки.

Отже, проблема формування практичних вмінь і навичок у майбутніх перукарів належить до числа тих актуальних проблем, які виникли у зв'язку зі швидким розвитком науки, техніки, нових технологій.

Аналіз психолого-педагогічної, філософської літератури показав, що вивченню теоретичних засад проблеми формування умінь і навичок у навчально-пізнавальної діяльності присвячені роботи А. Алексюка, Ю. Бабанського, М. Данилова, Б. Єсіпова, І. Лернера, М. Скаткіна. У теорію професійного навчання внесли суттєвий внесок С. Ананьєв, С. Архангельський, С. Батишев, Т. Ільїна, О. Кондратюк, Є. Мілерян, Н. Ничкало, Н. Гализіна, А. Щербаков, Є. Клімов, Г. Костюк, С. Рубінштейн.

Висновки їх досліджень, вказують на те, що проблема формування практичних вмінь і навичок у майбутніх перукарів, студентів вищих навчальних закладах освіти I-II рівнів акредитації, у процесі професійної підготовки досліджена недостатньо глибоко, що негативно впливає на якість підготовки спеціалістів. Практика показує, що випускники коледжів, маючи відносно достатній рівень знань, мають недостатній рівень вмінь і навичок професійної підготовки. Аналіз наукової літератури та стан практичної діяльності з даної проблеми показав, що фундаментальних досліджень з проблеми формування практичних умінь та навичок перукарів немає. Це дозволило нам виявити низку суперечностей:

- між стрімким зростанням вимог до професійної підготовки перукарів та відсутністю в сучасній науковій теорії та практиці обґрунтованих ефективних шляхів, методів та засобів покращення становища професійної підготовки;
- між об'єктивною потребою у висококваліфікованих фахівцях зі спеціальності 5.02020702 «Перукарське мистецтво та декоративна косметика» і недостатньою теоретичною та методичною розробкою педагогічних умов.

Таким чином, недостатня наукова розробка обраної проблеми, необхідність її глибокого і послідовного вирішення на рівні педагогічної теорії та практики дозволили сформулювати тему та *мету* нашої статті – теоретично обґрунтувати сукупність педагогічних умов, що забезпечують ефективність процесу формування умінь та навичок у майбутніх перукарів.

Відповідно до мети дослідження було визначено такі завдання:

- проаналізувати стан досліджуваної проблеми у науковій літературі з метою виявлення педагогічних умов формування практичних умінь та навичок у майбутніх перукарів;
- визначити сутність та особливості процесу формування практичних умінь та навичок у майбутніх перукарів.

Практична значимість науково-дослідної роботи в ході написання статті полягає в тому, що в межах третьої педагогічної умови було розроблено спецкурс, який спрямований на професійно-практичну підготовку майбутніх перукарів. Основною метою спецкурсу є впровадження комплексу методичних вправ, які носять в собі нестандартний тип занять, а саме – «майстер-клас»; творчі проекти, які базуються на засадах особистісного та індивідуального підходів; та пакет проблемних завдань практичного характеру. Особливою рисою даного спецкурсу є те, що він містить в собі комплексні завдання для студентів всіх курсів даної спеціальності, які між собою поетапно пов'язані. Цей спецкурс може бути ефективно використаний в рамках навчально-виховного процесу навчальних закладів різного рівня акредитації.

Підготовка висококваліфікованих фахівців є основним завданням ВНЗ I-II рівня акредитації. Головна задача – озброєння їх професійними

знаннями, вміннями та навичками, необхідними для виконання певних трудових процесів.

Важливою умовою підвищення якості професійної підготовки фахівця зі спеціальності 5.02020702 «Перукарське мистецтво та декоративна косметика» є практична підготовка. Практична підготовка є обов'язковим компонентом у освітньо-професійної програми для здобуття кваліфікаційного рівня і має на меті набуття студентом професійних навичок та вмінь.

Практика у системі професійної підготовки є органічною частиною навчально-виховного процесу, яка дає можливість студенту зрозуміти специфіку майбутньої професії, забезпечує поєднання теоретичних знань з практичними навичками. У процесі теоретичного та практичного навчання студенти здобувають професійні знання, розкриваючи сутність та особливості виробничих процесів та трудової діяльності по професії. На основі професійних знань студенти оволодіють професійними вміннями та навичками, котрі в основному визначають рівень їх професійної підготовки. В процесі виробничого навчання створюється система професійно-педагогічних вмінь, навичок, їх формування по обраній професії, оволодіння студентами необхідним виробничим досвідом, професійною майстерністю.

Трудовий потенціал та продуктивність діяльності характеризується її працездатністю, рівнем освіти й професійно-кваліфікаційної підготовки, знаннями, навичками, здібностями, ставленням до праці, ініціативністю, активністю, організованістю. С. Рубінштейн відмічав, що продуктивність діяльності залежить від особливостей особистості, її емоційної сфери, темпераменту, емоційної чутливості, тону, темпу діяльності [1, с. 357].

Підхід до процесу навчання як до діяльності вимагає принципово іншого розглядання співвідношення знань і умінь. Знання і уміння не рядоположені, а сопідпорядковані. Знання слугують умінням (як засоби слугують цілям) і є їх основою. У процесі навчання спочатку даються знання, а потім на їх основі формуються вміння. Знання самі по собі, окремо від вмінь, вважаються неповноцінним продуктом навчання, оскільки у того, хто володіє ними, нема готовності до розв'язання задач [2, с. 69].

Уміння та навички мають складну психологічну структуру, елементами якої є: уявлення, поняття, знання про способи діяльності, різні види навичок і їх поєднання, що відповідає певному виду діяльності. Особливого значення при формуванні вміння набуває усвідомлення мети та результату дій, а також уявлення про способи їх досягнення й поетапне їх формування [3, с. 123].

Формування будь-якої навички починається з отримання інформації про стан середовища у формі будь-якого сенсорного сигналу. Загальна схема виробітку навичку полягає в наступному:

- у процесі діяльності на людину багаторазово діють схожі дратування (наприклад: виконання однотипної виробничої операції);
- під впливом дратування в суб'єкта формується визначена програма поведінки реагування на ці дратування, котра закріплюється та передається на рівні підсвідомого контролю;
- формування професійних навичок йде не пасивно, а під впливом спеціально організованих вправ, завдань, включених у систему професійної підготовки [2, с. 144].

З досвіду роботи, на формування навичок та умінь впливає такі фактори: зацікавленість студентів в досягненні успіху, наявні знання, ефективність інструктажів до початку та в процесі вправ, своєчасний самоконтроль у процесі вправ, своєчасне та об'єктивне оцінювання майстра, активний характер навчальної діяльності учнів, застосування методів навчання, стимулюючих активність, кількість вправ, вимоги, до рівня розвитку навичок, особистості різних видів навичок, індивідуальні особливості учнів.

Таким чином, процес формування навички залежить від ряду факторів: цілеспрямованості; внутрішньої мотивації і зовнішнього інструктування, які створюють установку; правильного розподілу вправ за періодами (етапами) навчання; включення тренуваної навички в значущу навчальну ситуацію; поінформованості учня про результати виконання дії; розуміння студентами загального принципу, схеми дії, в яку включено дію, що тренується; врахування впливу трансферу та інтерференції.

Отже, формування умінь та навичок у майбутніх перукарів являє собою складний багатоаспектний процес, який розглядається з точки зору педагогіки та психології, містить у себе такі складові:

по-перше постановка конкретної мети, та задач вивчення навчального матеріалу, створення умов, формування у студентів позитивної мотивації до діяльності, оптимальний підбір предметів навчального плану, змістовність навчальних програм і підручників, а також продуманість змісту кожного навчального заняття, вдалий підбір прийомів, методів і організаційних форм навчання, оптимальне поєднання фронтальної, групової та індивідуальної роботи щодо засвоєння студентами змісту навчального матеріалу, вироблення в них відповідних умінь та навичок, виявлення рівня сформованості знань, умінь і навичок кожного студента;

по-друге, початок ознайомлення з прийомами виконання дій осмислювання; чітке розуміння мети, нечітке способів її досягнення, свідоме але невміле виконання; опанування окремих елементів дії, аналіз способів їх виконання, чітке розуміння способів виконання дій, удосконалення рухів, усунення зайвих, перехід до мускульного контролю, автоматизація; опанування довільного регулювання характеру дії, пластичне пристосування до ситуації, гнучке, доцільне виконання дії, високоавтоматизований навик.

Дослідження, які проводяться у галузі підготовки фахівців сфери обслуговування, зокрема у професійно-технічних навчальних закладах, дають змогу визначити низку суперечностей, зокрема між: вимогами суспільства до професійної компетентності виробничого персоналу та рівнем знань, умінь і навичок випускників навчальних закладів; зростанням техніко-економічних, технологічних, етико-естетичних та інших параметрів сфери обслуговування й недосконалістю змісту освіти, науково-методичного та психологічного забезпечення процесу професійної підготовки; потребою сучасного ринку у фахівцях, що володіють соціально-психологічними якостями, необхідними для ефективної професійної діяльності, та недостатнім рівнем їх сформованості у випускників.

Формування практичних умінь та навичок майбутніх перукарів є актуальним завданням фахової підготовки та потребує належного наукового та емпіричного розв'язання, а усунення недоліків в організації навчально-виховного процесу у ВНЗ I – II рівнів акредитації потребує розробки й обґрунтування відповідної моделі, впровадження якої забезпечить якісне формування практичних умінь та навичок студентів у навчальному процесі.

З вищесказаного, зазначимо, що під час дослідження виявлена необхідність у розробці сукупності таких педагогічних умов, які сприяють формуванню практичних умінь та навичок у майбутніх перукарів до розв'язування фахових завдань, узгоджуючись із сучасними вимогами, що ставляться до професійної підготовки.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури і виходячи з власних міркувань, ми переконані в тому, що педагогічні умови виступають формою педагогічної діяльності, метою якої є формування висококваліфікованого фахівця. Тому під педагогічними умовами розуміємо такі обставини, від яких залежить і за яких відбувається процес формування готовності до тієї чи іншої діяльності. Також слід зауважити, що педагогічні умови забезпечують виконання державного стандарту з освітньої діяльності.

Слід зазначити, що розглядаючи педагогічні умови необхідно враховувати дію наступних дидактичних принципів:

- принцип науковості. Полягає в доборі матеріалу, який відповідає би структурі певної галузі знань і навчального предмета, специфіці його розділів і тем;
- принцип зв'язку теорії з практикою. Щоб здійснювався цей дидактичний принцип, слід переконати учнів, що теорія і практика – дві невід'ємні частини діяльності людини. Теорія використовується у практиці, а практика матеріал для нових теоретичних узагальнень;
- принципи систематичності та послідовності. Система і послідовність викладання в навчальному процесі;
- принцип наочності. Передбачає навчання на основі живого сприймання конкретних предметів явищ дійсності або їх зображень. У

процесі трудового навчання застосовують різноманітні види наочності: роздатковий матеріал, таблиці, моделі, діапозитиви, кінофільми та ін.

- свідомість і активність учнів як принципи навчання тісно зв'язані між собою, бо активність ґрунтується на свідомості, а свідомість стає вищою завдяки активності. Про свідомість у процесі трудового навчання доводиться говорити тому, що можливість порушення цього дидактичного принципу досить реальна. Активней свідоме засвоєння знань, умінь та навичок неможливо без використання різноманітних розумових операцій (порівняння і зіставлення, аналізу і синтезу, індукції і дедукції, аналогії), без зв'язування взаємозв'язків і взаємообумовленості у вивченому матеріалі, правильного формулювання думки при усному мовленні;

- принцип індивідуального підходу до учнів. Означає врахування рівня розумового розвитку, знань та умінь, працездатності, пізнавальної та практичної самостійності учнів, їх особливостей пізнавальних інтересів, вольового розвитку учнів, їх ставлення до навчання;

- міцність оволодіння уміньми і навичками. Зазначений дидактичний принцип відбиває новий підхід до оцінки результатів навчального процесу коли міцність умінь і навичок учнів розглядається лише як одна з якостей. Це досягається завдяки політехнічній освіті, коли учні набувають знань, умінь і навичок на фоні загального уявлення про основи сучасного виробництва. Цьому сприяє також формування в учнів критичного підходу існуючих умов виробництва, умінь аналізувати, зіставляти різні знарядь праці, технологічні процеси для визначення їхньої ефективності [4, с. 271 – 275].

Відповідно до обраної теми та мети статті нами було виділено педагогічні умови формування практичних умінь та навичок у студентів зі спеціальності 5.02020702 «Перукарське мистецтво та декоративна косметика».

Першою педагогічною умовою є особистісно-орієнтоване навчання, що базується на принципах: проблемності – (емоційний стан суб'єкта, виражений пізнавальною і практичною складністю – вирішення низки проблемних ситуацій формує вміння) та діалогічності «суб'єктно-суб'єктні відносини». Упровадження першої умови, котре буде використовуватися викладачами на різних дисциплінах. передбачає: заохочення намагань студентів знаходити власний спосіб роботи (вирішення задачі), аналізувати способи роботи інших студентів у ході заняття, обирати і використовувати найраціональніші; самостійність, вибірковість у способах роботи; оцінювання діяльності студентів не тільки за кінцевим результатом (правильно неправильно), а й у процесі його досягнення; вибір ступеню складності.

Другою педагогічною умовою є впровадження індивідуалізації навчання. Гіпотетично припустимо, що ця умова стане головним чинником для формування індивідуального стилю діяльності – сукупність прийомів і способів роботи, зумовлена певними

властивостями особистості і сформована як засіб її пристосування до об'єктивних вимог професії.

Найбільш вдалою і чіткою спробою виділити принципи індивідуалізованого навчання у сучасній педагогічній літературі можна вважати принципи, подані Г. Селевко: індивідуалізація є стратегією процесу навчання; індивідуалізація є необхідним фактором формування індивідуальності; використання індивідуалізованого навчання по всіх вивчаючих предметах; інтеграція індивідуальної роботи з іншими формами навчальної роботи; учіння в індивідуальному темпі, стилі; передумовою індивідуалізації навчання є вивчення учнів; особливості, які в першу чергу слід враховувати при індивідуалізації навчальної роботи: навчаємість, учбові уміння, успішність, пізнавальні інтереси; індивідуалізована робота вимагає адекватного рівня розвитку загальнонавчальних вмінь та навичок [5].

У процесі розвитку творчого потенціалу майбутніх фахівців перукарів особлива увага приділяється формуванню та закріпленню вмінь та навичок, самостійному рішенню проблемних ситуацій, розкриття своїх індивідуальних здібностей, які є фундаментом для подальшого розвитку творчості, всі це забезпечує стійку мотивацію до оволодіння та підвищення рівня професійної майстерності. Процес розвитку творчого потенціалу набуває якості ефективного за умов розвитку художнього мислення, уявлення, фантазії, інтуїції [6; 7; 8].

Пропанова третя педагогічна умова являє собою практико-діяльнісний компонент – упровадження спеціального курсу в межах циклу професійно-практичної підготовки протягом всього циклу навчання (2,6 років), який спрямовано на ефективне формування практичних умінь та навичок і містить комплекс запропонованих методичних рекомендацій та нестандартних інтегральних занять.

Мета та завдання спеціального курсу зі спеціальності 5.02020702 «Перукарське мистецтво та декоративна косметика» полягає в підвищенні рівня професійної підготовки та майстерності, розвитку творчої активності учнів, поглиблення та удосконалення знань з новітньої технології виконання перукарських робіт, сучасного обладнання, інструменту, освоєння студентами сучасних прийомів праці, сприятиме підготовці студентів до максимальної реалізації своїх знань, умінь та навичок.

Викладання спеціального курсу передбачає такі форми: інтегровані заняття, імітаційні ігри, майстер-класи, тренінги-семінари.

У запропонованій програмі спеціального курсу для студентів спеціальності «Перукарське мистецтво та декоративна косметика» II, III, IV курсів передбачено поступовий рівень складності, кількість годин на окремі теми, зміст кожної теми зокрема, виділені ключові поняття та терміни кожної теми, додається список інформаційних джерел курсу.

Слід зазначити, що ця програма є програмою саме спеціалізованого курсу, що викладається як відокремлений предмет (або факультативно).

Також ця програма може бути рекомендованою для додаткової освіти в межах позааудиторної роботи. Елементи цієї програми можуть увійти до інтегрованих із базовими програм та методик.

Програма курсу розрахована на II семестр другого, третього, четвертого року навчання студентів спеціальності 5.02020702 «Перукарське мистецтво та декоративна косметика» та роздіблена на блоки, відповідно до рівня знань, умінь та навичок.

Таким чином, змістовною основою практичної підготовки є формування практичних умінь та навичок, що стає можливим виключно на основі розробки та впровадження в навчальний процес педагогічних умов формування професійних вмінь і навичок у студентів – майбутніх перукарів.

Першу педагогічну умову – розвиток особистісно-орієнтованого навчання – нами було сформульовано як необхідність впровадження в організацію навчального процесу комплексної підготовки з урахуванням особистісних якостей і потреб студентів.

Друга педагогічна умову – індивідуалізація навчання – робить акцент на забезпеченні взаємодії педагогів і студентів на підставі активного емоційно-позитивного, особистісного спілкування, з урахуванням дидактичних принципів.

Третьою педагогічною умовою є впровадження в процес професійно-практичної підготовки зі спеціальності 5.02020702 «Перукарське мистецтво та декоративна косметика» спеціального курсу. Наступним кроком на шляху розв'язання порушеної у статті проблеми буде розробка моделі формування практичних умінь та навичок у студентів зі спеціальності 5.02020702 «Перукарське мистецтво та декоративна косметика» з урахуванням представлених педагогічних умов.

Список використаної літератури

1. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1976. – 416 с. **2. Платонов К. К.** Личностный подход как принцип психологии. Методологические и теоретические проблемы психологии / К. К. Платонов. – М. : Педагогика, 1969. – 217 с. **3. Фіцула М. М.** Педагогіка / М. М. Фіцула. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 1997. – 192 с. **4. Волкова Н. П.** Педагогіка: посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Н. П. Волкова. – К. : Видавничий центр «Академія», 2001. – 576 с. **5. Селевко Г. К.** Современные образовательные технологии : Учебное пособие / Г. К. Селевко. – М. : Народное образование, 1998. – 256 с. **6. Володько В. М.** Індивідуалізація процесу навчання як принцип неперервної педагогічної освіти / В. М. Володько // Система неперервної освіти: здобутки, пошуки, проблеми: матеріали міжнар. наук.-практ. конференції у 6-ти кн. – Чернівці: Митець, 1996. – Кн. 5. – С. 85 – 87. **7. Педагогіка** вищої школи: навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова та ін. / За ред.

З. Н. Курлянд. – 2-ге вид., переробл. і доп. – К. : Знання, 2005. – 399 с.
8. Ничкало Н. Г. Педагогічна книга майстра виробничого навчання / За ред. Н. Г. Ничкало. – К. : Вища школа, 1994. – 348 с.

Казьонова О. Л. Педагогічні умови формування практичних умінь та навичок у студентів зі спеціальності 5.02020702 «Перукарське мистецтво та декоративна косметика»

У статті проведено теоретичний аналіз наукових досліджень та виявлено зацікавленість науковців питанням практичної підготовки, а саме формування практичних умінь та навичок, оскільки в Україні цей напрямок є мало розробленим, а відповідно і вважається актуальним. Пропоновані педагогічні умови мають пріоритетний характер, автор вважає, що вони є взаємопов'язаними і взаємодоповнюючими складовими більш ефективного процесу оволодінням, засвоєнням умінь та навичок. Практична реалізація розроблених умов можлива при комплексному врахуванні сутнісних технологій, методів та методик.

Ключові слова: особистісно-орієнтоване навчання, індивідуалізація навчання, вміння та навички, дидактичні принципи, педагогічні умови.

Казенова Е. Л. Педагогические условия формирования практических умений и навыков у студентов по специальности 5.02020702 «Парикмахерское искусство и декоративная косметика»

В статье проведен теоретический анализ научных исследований, и выявлена заинтересованность ученых вопросами практической подготовки, а именно формирование практических умений и навыков, поскольку в Украине это направление является мало разработанным, а соответственно и считается актуальным. Предлагаемые педагогические условия имеют приоритетный характер, автор считает, что они являются взаимосвязанными и взаимодополняющими составляющими более эффективного процесса овладением, усвоением умений и навыков. Практическая реализация разработанных условий возможна при комплексном учете сущностных технологий, методов и методик.

Ключевые слова: личностно-ориентированное обучение, индивидуализация обучения, умения и навыки, дидактические принципы, педагогические условия.

Kazionova O. L. Pedagogical Conditions of Practical Skills Formation among the Students of Speciality 5.02020702 «Hairdressing Art and Decorative Cosmetics»

The article deals with theoretical analysis of scientific researches, and personal interest of scientists, It is examined the question of practical preparation, of practical abilities and skills forming which are barely studied in Ukraine, that is why are considered of being actual. The given pedagogical terms have priority character, an author considers that they are interconnected and mutually supportive constituents of more effective process of getting

knowledge and skills. Practical realization of the developed terms is possible when complex significant technologies, methods and methodologies are taken into account.

Key words: the personality-oriented studies, individualization of studies, knowledge and skills, didactics principles, pedagogical terms.

Стаття надійшла до редакції 09.01.2014 р.

Прийнято до друку 28.03.2014 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Караман О. Л.

УДК 378.091.33-027.22:06.076

Г. В. Китайчук

ПІДГОТОВКА ОГЛЯДОВОЇ ЕКСКУРСІЇ НА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ З ДИСЦИПЛІНИ «ОРГАНІЗАЦІЯ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ» У КОЛЕДЖІ

Туристична галузь дедалі набуває вагомого значення для розвитку економіки та соціальної сфери в Україні. Розвиток в'їзного та внутрішнього туризму, екскурсійної діяльності є важливим чинником підвищення якості життя в країні, підвищення її авторитету на міжнародному туристичному ринку, створення додаткових робочих місць та поповнення державного бюджету.

Екскурсійна діяльність має понад столітню історію свого розвитку, але підвалини екскурсійної теорії та практики, як і туризму, мають глибоке історичне коріння. Сучасні форми екскурсійної діяльності закладалися давніми мандрівниками, які поширювали відомості про навколишній світ, пробуджували цікавість у широкого загалу до культури та історичної спадщини різних народів. І сьогодні екскурсійна діяльність, як специфічний вид діяльності людини з надання екскурсійних послуг, дозволяє реалізувати пізнавальну функцію туризму. Разом з цим, екскурсійна діяльність – окрема форма просвітницько-дозвілєвої діяльності серед населення. Вона поступово інтегрується у сферу соціально-культурної діяльності, а відтак, знання сутності та функцій, видів та особливостей, методичних прийомів проведення та організації екскурсії набувають ще більшого значення у підготовці фахівців туристичної галузі.

Щодо теоретичних та методичних основ екскурсознавства, то ці питання висвітлені у багатьох наукових та науково-методичних працях вітчизняних учених (В. Бабарицька, А. Короткова, І. Чагайда, Л. Нечипорчук та ін.) і зарубіжних учених (В. Герд, Р. Дьякова, Б. Смелянов, Н. Гецевич, Н. Савіна та ін.). Опосередковано ці питання розглядали М. Мальська, В. Худо, Г. Науменко, В. Федорченко та ін.